

В. А. Єфанов, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет

І. В. Науменко, аспірант, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

У статті проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності у агропромисловому виробництві України. Обґрунтовано необхідність прискорення розвитку агропромислового виробництва. Проаналізовано особливості управління та оцінювання ефективності інновацій. Обґрунтовано перспективи інноваційного розвитку АПВ із урахуванням галузевих особливостей аграрної економіки.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, інвестиційно-інноваційні механізми, інноваційна активність.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток агропромислового виробництва, як однієї з найважливіших складових вітчизняної економіки, дає велику можливість гарантувати питання продовольчої безпеки, підвищення експортного потенціалу, забезпечити ефективне функціонування багатьох галузей АПК та промисловості, створити надійне джерело бюджетних надходжень. Історично та перспективно висока стратегічна важливість аграрного сектору України поряд із його низькою привабливістю для приватних інвесторів та кредиторів обумовлюють необхідність державної підтримки інноваційного розвитку даної сфери економіки держави.

Необхідність прискорення розвитку агропромислового виробництва, особливо бюджетонаповнюючих галузей, спроможних виробляти високоякісну, конкурентоспроможну на внутрішньому та зовнішньому ринках продукцію, формування їх експортного потенціалу, підвищення технологічного рівня підприємств, завдяки прогресивним вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням, є обов'язковими умовами для реалізації інноваційної стратегії економічного зростання.

Сучасний стан агропромислового виробництва, а головне його матеріально-технічного забезпечення, характеризується тим, що за наявності значної наукової та технологічної бази спостерігається поступовий занепад інноваційної активності в зв'язку з недостатністю у підприємств власних інвестиційних ресурсів, незначними державною підтримкою й бюджетним фінансуванням, високими кредитними ставками, низьким платоспроможним попитом на нову продукцію та технології, високим рівнем ризиків в інноваційній сфері.

Дослідження різних аспектів інноваційних процесів в аграрній сфері здійснювались провідними вітчизняними вченими, такими як В. Андрійчук, А. Гайдуцький, О. Дацій, Л. Дейнеко, М. Зубець, М. Кісіль, М. Коденська, М. Малік, Г. Підлісецький, М. Садиков, А.В. Чупіс, О. Шестопаль, В. Юрчишин та ін.

Незважаючи на цінність проведених досліджень щодо особливостей управління та оцінювання ефективності інновацій, розробка обґрунтованих перспектив інноваційного розвитку АПВ

із урахуванням галузевих особливостей аграрної економіки залишається недостатньою.

Залишаються неузгодженими різні підходи до оптимізації внутрішніх та зовнішніх умов інноваційної діяльності, оцінки спроможності й готовності галузевого виробництва до впровадження інноваційних стратегій розвитку.

Метою статті є оцінка сучасного стану інноваційної діяльності у агропромисловому виробництві та розробка перспектив щодо ефективного інноваційного розвитку АПВ у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У сфері агропромислового виробництва інновації можна представити як процес реалізації у господарську практику результатів наукових досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин, кросів птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нового обладнання, тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, нових добрив і засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики і лікування тварин і птиці, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність аграрного виробництва [1].

Узагальнено можна виділити наступні типи інновацій у агропромисловому виробництві:

Селекційно-генетичні: нові сорти і гібриди с/г рослин, нові породи, типи тварин і кроси птиці, створення рослин і тварин, стійких до хвороб і шкідників, несприятливих чинників довкілля;

Техніко-технологічні та виробничі: використання нової техніки, нові технології обробітку с/х культур, нові індустріальні технології в тваринництві науково-обґрунтовані системи землеробства і тваринництва, нові добрива і їх системи, нові засоби захисту рослин, біологізація і екологізація землеробства, нові ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання харчових продуктів, направлених на підвищення споживчої цінності продуктів харчування;

Організаційно-управлінські та економічні: розвиток кооперації і формування інтегральних структур в АПВ, нові форми технічного обслуговування і забезпечення ресурсами АПВ, нові фо-

рми організації і мотивації праці, нові форми організації і управління в АПВ, маркетинг інновацій, створення інноваційно-консультативних систем у сфері науково-технічної і інноваційної діяльності, концепції, методи вироблення рішень, форми і механізми інноваційного розвитку;

Соціально-екологічні: формування системи кадрів науково-технічного забезпечення АПВ, поліпшення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти і культури трудівників сіла, оздоровлення і поліпшення якості довкілля, забезпечення сприятливих екологічних умов для життя, праці і відпочинку населення.

Значення та об'єктивна необхідність інноваційної діяльності полягає не в нарощуванні інновацій у формі нематеріальних активів аграрного підприємства, в забезпеченні його інноваційної активності.

Конкретизуємо, що інноваційна активність – цілеспрямована діяльність щодо створення, впровадження у виробництві новітніх, ефективних та прогресивних методів, техніко-технологічних прийомів та елементів, просування на ринок нових ефективних продуктів, науково-технологічних та організаційно-управлінських досягнень, здатних підвищити ефективність господарювання та принести прибуток [3].

На нашу думку, для оцінки економічних та соціальних результатів інноваційної активності агровиробництва, можна використати наступні системи показників:

– оптимізація обсягів та структури інвестицій в науково-дослідну діяльність і у власне вироб-

ництво аграрного сектору;

– частка інноваційної наукомісткої продукції в загальному обсязі кінцевого продукту аграрного сектору;

– динаміка кількості патентів і ліцензій (у розрахунку на 1 працюючого у підприємстві);

– вплив інновацій на ефективність використання виробничих факторів агропідприємств (сукупність показників оцінки ефективності діяльності підприємства та ефективності використання складових його ресурсного потенціалу);

– вплив інновацій на результати виробничої та фінансової діяльності агропідприємств (обсяг продажу інноваційної продукції, його частка в загальному обсязі продажу, освоєння нових ринків збуту, збільшення частки продажу на традиційних ринках збуту, обсяг і норма прибутку від реалізації інноваційної продукції, її питома вага в загальному розмірі прибутку).

Зазначимо, що інноваційна діяльність у АПВ є специфічною і ризикованою сферою інвестиційних вкладень. Забезпечуючи досягнення не тільки частки, але і суспільного ефекту від своєї реалізації, інноваційна діяльність повинна бути об'єктом пильної уваги держави та її регулювань.

Дослідження показують, що в міжнародній практиці саме держава фінансує передові науково-технічні розробки і найбільші проекти, впровадження яких не під силу приватному бізнесу.

За аналізований період практично не спостерігалось збільшення кількості наукових організацій і закладів, що виконують науково-технічні роботи (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість наукових організацій за галузями наук

Показники	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього	1490	1510	1452	1404	1378	1340	1303	1255
технічні науки	881	800	740	692	666	631	576	540
природничі науки	404	462	449	443	435	431	446	440
з них								
медицині	75	79	80	84	82	84	83	81
сільськогосподарські	186	185	174	169	164	162	168	161
гуманітарні науки	25	31	32	35	40	44	47	45
суспільні науки								
наукові установи та вищі	106	143	146	146	147	143	150	151
багатогалузевий профіль	74	74	85	88	90	91	84	79

*Джерело: дані Державної служби статистики України [8]

Зазначимо, що загальна кількість наукових спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи за аналізований період скоротилася майже на третину.

За період с 2000 по 2011 р. загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами науковими організаціями України, збільшився у 5,2 рази, у т.ч. у сфері технічних наук у 4,2 рази, сільськогосподарських – у 6,8 разів. (табл. 2)

Обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт за аналізований період збільшився млн у 6,5 разів (з 1757,1 до 11480,6 млн. грн) (табл. 3). Питома вага державного фінансування

протягом останніх років коливається на рівні 1-2%, доля власних коштів становить 64%, обсяги фінансування за рахунок іноземних замовників займають 8% у загальному обсягу джерел фінансування.

Питома вага інноваційно-активних промислових підприємств в Україні за останні п'ять років зросла з 12 до 17,4%. Частка підприємств харчової промисловості, що впроваджували впродовж трьох років інноваційну продукцію, зросла з 11,1 до 12,5%, інноваційні процеси – з 10,6 до 11,3%, організаційні та маркетингові інновації – з 3,8 до 4,9%.

Таблиця 2

Обсяг наукових та науково-технічних робіт,
виконаних власними силами організацій підприємств, за видами, млн. грн

Показники	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього	1978,4	4818,6	5354,6	6700,7	8538,9	8653,7	9867,1	10349,9
технічні науки	1440,6	3133,3	3328,7	3990,7	4894,1	5181,4	6019,9	5960,5
природничі науки	374,0	1236,5	1444,4	1885,7	2571,6	2443,6	2741,1	3183,3
з них								
медичні	60,5	166,2	197,2	263,9	343,4	358,9	422,7	484,3
сільськогосподарські	85,0	273,7	310,7	368,9	492,6	478,7	556,1	574,5
гуманітарні науки	14,2	35,0	45,8	72,7	94,0	97,5	134,7	144,5
суспільні науки	63,9	184,7	240,1	326,5	426,7	399,5	466,1	514,2
наукові установи та вищі навчальні заклади, що мають багатогалузевий профіль	85,7	229,1	295,6	425,1	552,5	531,7	505,3	547,4

*Джерело: дані Державної служби статистики України [8]

Таблиця 3

Джерела фінансування інноваційної діяльності

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
		млн.грн.			
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6

*Джерело: дані Державної служби статистики України [8]

Станом на 2011 рік інноваційну діяльність в Україні здійснювали 6286 сільськогосподарських підприємств, або 11% від їх загальної кількості. Понад 24,5% з них реалізовували інноваційну продукцію, обсяг якої становив 19,6 млрд грн., або 6,7% від загального обсягу реалізованої продукції. Основними напрямками підприємств, які займалися нововведеннями, були продуктивні інновації. Кожне третє підприємство придбало і впровадило нові засоби механізації виробництва, кожне одинадцяте – нові технології. Взагалі для здійснення нововведень підприємствами придбано 182 нові технології [2].

Зазначимо, що головна причина недостатньої інноваційної активності сільськогосподарських підприємств – це відсутність довгострокової мотивації щодо організації високопродуктивної інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність є малоприбутковою та достатньо ризикованою, тому привабливим аспектом державної політики у сфері розвитку агропромислового виробництва є створення ефективною і адекватною вимогам сьогодення системи підтримки інноваторів, яка б давала змогу здійснювати високопродуктивну

інноваційну діяльність у АПК.

Одній з передумов і обов'язковою умовою, здатною стабілізувати стан і сприяти розвитку галузей агропромислового виробництва, є введення ефективних економічних механізмів господарювання, що ґрунтуються на принципах локальної інтенсифікації ресурсного потенціалу, підвищенні інвестиційної привабливості та необхідності впровадження інноваційних механізмів розвитку [7].

Висновки. Сукупність інноваційно-інвестиційних механізмів є вирішальними важелями, що сприяють формуванню інноваційної політики та культури, виступають рушійною силою стабілізації та розвитку агропромислового виробництва в Україні.

Інноваційне розвиток АПК – це результат змін виробничого потенціалу окремих аграрних підприємств, тому, основним принципом структурування інноваційного середовища є принцип керованого переходу від стихійної організації інноваційного пошуку до формування нових соціально-економічних умов управління інноваційним розвитком аграрної сфери України.

Головними перспективними напрямками інноваційного розвитку агропромислового виробництва повинні бути:

- організація конкурентоспроможного виробництва аграрно-продовольчої продукції, що можливо на основі концентрації інвестицій на пріоритетних напрямках. До таких пріоритетів відносяться:

- інвестиції у розвиток людського капіталу аграрного сектору;

- переорієнтація інвестицій у розвиток галузей сільськогосподарства з порівняно високою інтенсивністю виробництва;

- залучення у використання технологій глибокої переробки видів сільськогосподарської продукції і виготовлення нових інноваційних продуктів;

- інвестування розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування;

- впровадження інвестиційно-інноваційних проектів з будівництва потужностей по прийманню, доробці та зберіганню сільськогосподарської продукції, зокрема із залученням іноземного інвестування.

Таким чином, інвестиційно-інноваційний характер досліджень у сфері стратегії розвитку галузевої економіки є складовою частиною суспільно-економічного процесу використання нових ідей в умовах виробничого потенціалу АПВ України, що оновлюється, і орієнтовані на підвищення економічної ефективності виробництва, здобуття якісно нових видів продукції в нових, складніших умовах господарювання.

Список використаної літератури:

1. Зубець М. В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України / М. В. Зубець, М. Д. Безуглий. – К. : Аграрна наука, 2010. – 32 с.

2. Кравченко Л.О. Інноваційна активність підприємств у агропромисловому комплексі України/ Л.О. Кравченко// «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 8 (29). – Ч. 3. – 2011.. – Режим доступу до ресурсу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_3/16.pdf

3. Кісіль М.І. Інвестиційна та інноваційна складові доктрини аграрної політики України М.І. Кісіль// Економіка АПК. – 2008 - №7. – С.82 – 87.

4. Коденська М. Ю. Інноваційний продукт аграрно-економічної науки, його оцінка та інвестиційне забезпечення [Електронний ресурс] / М. Ю. Коденська, Н. М. Перепелиця // Вісник Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва. – 2009. – № 11. – (Серія „Економіка АПК та природокористування”). – Режим доступу до ресурсу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnuu_ekon/2009_11/pdf/11_02.pdf.

5. Марчук Л. П. Особливості інвестиційно-інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві / Л. П. Марчук // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 96–100.

6. Покотилова В. І. Інноваційний розвиток аграрного сектора в умовах НТР [Електронний ресурс] / В. І. Покотилова // Інвестиційні пріоритети епохи глобалізації: вплив на національну економіку та окремий бізнес матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (5–6 березня 2009 р.). – Режим доступу до ресурсу: http://www.confcontact.com/2009_03_05/1_pokotilova.htm.

7. Сирцева С. В. Фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України / С. В. Сирцева // Економічний простір. – 2010. – № 33. – С. 258–265.

8. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

В статье проанализировано современное состояние инновационной деятельности в сфере агропромышленного производства Украины. Обоснована необходимость его ускоренного развития. Проанализированы особенности управления и оценки эффективности инновационной деятельности. Обоснованы перспективы инновационного развития АПП с учетом отраслевых особенностей аграрной экономики.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационное развитие, инвестиционно-инновационные механизмы, инновационная активность.

The article analyzes the current state of innovation in the field of agricultural production in Ukraine. The necessity of accelerated its development. The features of the control and evaluation of innovation activities. Reasonable prospects of innovative development of agriculture taking into account the characteristics of the agrarian sector of the economy.

Keywords: innovation, innovation, innovation development, investment and innovative mechanisms, innovative activity.

Дата надходження до редакції: 14.10.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.